

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

ЖОРНЯК Наталія Євгенівна

УДК 378.633.848:37.014.53 (71)

**ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ КАНАДИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
ТЕРЕЩУК Григорій Васильович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
перший проректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ФОМЕНКО Надія Андріївна,
Київський університет туризму, економіки і права,
перший проректор;

кандидат педагогічних наук
ПОЛЬОВА Леся Василівна,
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”,
доцент кафедри готельно-ресторанної
та курортної справи.

Захист відбудеться 4 жовтня 2013 року об 11⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 4 вересня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Однією з найсуттєвіших тенденцій світового розвитку другої половини ХХ–початку ХХІ ст. стало глобальне розширення сфери туризму. Це зумовлено інтенсивним розширенням спектра культурних і духовних потреб людини, поглибленням багатоаспектної взаємодії соціумів, універсалізацією та глобалізацією системи економічних, політичних, культурних і комунікативних зв'язків, а також розвитком засобів комунікацій. Очевидно, що масові подорожі людей в інше культурне середовище прискорюють процеси економічної та культурної взаємодії, інтенсифікують щільність міжкультурної комунікації.

Соціальні та економічні зміни, що відбулися останнім часом в Україні, спричинили глибокі структурні перетворення у туристичній індустрії. Це призвело до виникнення цілого комплексу проблем: недоліки в організації, плануванні й управлінні туризмом у країні, стихійний розвиток туристської індустрії, розвиток елітного і закордонного туризму та згорання масового, соціального, внутрішнього туризму, недосконалість систем кадрової підготовки і наукового прогнозування стійкого розвитку туризму. Суперечності, що виникають між зростаючими потребами населення у туристських послугах і недостатніми можливостями їх задоволення туристською індустрією, між змінами в конкурентній ситуації та недостатньою компетентністю кадрів у різних сферах туристської діяльності – управлінській, економічній, екологічній, правовій, фаховій, зумовлюють необхідність удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму, невід'ємною частиною якої є полікультурна складова.

Сучасна модель професійної діяльності, зокрема туристської, розвивається як результат науково-практичного пошуку, в процесі якого вивчається та аналізується вітчизняний і закордонний досвід, зокрема канадський досвід професійної туристської підготовки.

Як показали міжнародні соціологічні дослідження, туристична галузь Канади у 2012 році нараховувала понад 603 000 робочих місць у понад 157 000 видах туристської діяльності, а потік іноземних туристів зріс на 4,2%, забезпечивши в сумі 17% експортних доходів. Ця країна має багатий досвід у формуванні полікультурної складової професійної туристської підготовки. Особливу увагу звертають на освіту корінного населення, що, у свою чергу, має позитивний вплив на розвиток віддалених регіонів. З огляду на це, саме Канаду було обрано для вивчення проблеми формування полікультурної складової професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму з метою творчого використання зарубіжного досвіду в практиці розбудови української системи підготовки кваліфікованих працівників туристичної галузі.

Підготовка фахівців міжнародного рівня зумовлює необхідність розробки нового наукового підходу до навчання у вишах в умовах полікультурного простору, гострої потреби у діалозі культур в бізнесі. У наукових дослідженнях (особливо в Україні) полікультурній складовій освіти відводилась зазвичай виховна роль, виконувати яку мали майбутні педагоги. Питання важливості

цього компонента у підготовці майбутніх фахівців у інших сферах, зокрема в туризмі, не було достатньо висвітлене.

Проблеми професійної підготовки, її зміст та сутність розкрито у працях В. Бутенка, О. Герасименко, С. Гончаренка, А. Добудько, О. Дубасенюк, Я. Кодлюк, Н. Ничкало, В. Поліщук, Л. Романишиної, Р. Скульського, Г. Терещука, В. Чайки та інших науковців. Проблеми теорії фундаментальної туристичної науки та професійної освіти у туристичній галузі в Україні та за кордоном досліджували М. Галицька, Л. Кнодель, А. Конох, Я. Олійник, Л. Польова, В. Федорченко, Н. Фоменко та інші. Теоретико-методологічні основи полікультурної освіти знайшли своє відображення у працях Дж. Бенкса, О. Бондаревської, Ж. Гей, С. Драгоевича, С. Жижека, Л. Колобової, В. Кузьменка, Я. Лебедевої, С. Ніето, О. Смірнова, Н. Якси, та інших. Особливості підготовки фахівців для сфери туризму у Канаді висвітлені у працях канадських дослідників П. Дракера, П. Міллера, Л. Ортона, Е. Поллак, Я. Росса, Р. Россінга, Дж. Тейлора.

Отже, актуальність теоретико-методологічних та методичних проблем реалізації полікультурної складової у професійній підготовці майбутніх фахівців сфери туризму, відсутність системного дослідження, недостатня теоретична обґрунтованість цієї проблеми у психолого-педагогічній літературі, потреба у зміні традиційних підходів до організації навчально-виховного процесу в Україні з урахуванням досвіду Канади, а також необхідність у наданні йому системного спрямування зумовили вибір теми наукового дослідження **“Формування полікультурної складової професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах Канади”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка як складова наукового проекту: “Теоретико-методологічні основи професійної підготовки фахівців в умовах реалізації ідей Болонської угоди” (номер державної реєстрації 0108U000536). Тему дисертації затверджено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 7 від 23.02.2010 р.) і погоджено у Раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 22.02. 2011 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах Канади.

Предмет дослідження – зміст, структура, форми та методи формування полікультурної складової професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах Канади.

Мета дослідження – вивчити особливості формування полікультурної складової професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Канаді та обґрунтувати можливості використання ідей канадського досвіду в системі вищої освіти України.

Відповідно до мети визначено основні **завдання** дослідження:

- 1) виокремити й обґрунтувати теоретико-педагогічні аспекти формування полікультурної складової професійної діяльності фахівців туристичної сфери Канади;
- 2) проаналізувати структуру та зміст формування полікультурної складової канадської туристської професійної освіти;
- 3) визначити особливості форм і методів формування полікультурної складової професійної туристської підготовки у вишах Канади;
- 4) обґрунтувати напрями використання прогресивних ідей досвіду формування полікультурної складової професійної підготовки фахівців сфери туризму Канади у системі вищої освіти України.

Для розв'язання поставлених завдань обрано такі **методи дослідження**:

- *теоретичні* – бібліографічний метод вивчення джерел з проблеми дослідження з метою виявлення джерельної бази; аналіз та систематизація вітчизняної та зарубіжної літератури з проблем полікультуралізму, контент-аналіз навчально-методичного забезпечення навчального процесу професійної підготовки фахівців туристської сфери у Канаді для з'ясування специфіки її змісту на різних рівнях; аналіз планів, програм, підручників, навчально-методичних посібників з педагогічних дисциплін і підготовки майбутніх фахівців у сфері туризму; статистичний аналіз даних про реалізацію професійної освіти фахівців сфери туризму з метою розробки пропозицій щодо адаптації кращого канадського досвіду професійної підготовки фахівців сфери туризму у національних умовах; синтез, порівняльний аналіз для встановлення спільних і відмінних ознак у змісті професійної підготовки фахівців сфери туризму в Україні та Канаді; систематизація, класифікація та узагальнення отриманого матеріалу для виявлення теоретичної бази туристської сфери діяльності у Канаді;

- *емпіричні* – математичні методи науково-педагогічних досліджень (реєстрація, ранжування, вибірка) для отримання достовірної статистичної картини розподілу навчального часу, відведеного для вивчення дисциплін з полікультурною складовою на різних освітніх рівнях, та визначення відсотку, який вони становлять відносно загальної кількості пропонованих курсів.

Джерельною базою дослідження є: документи та матеріали Женевської мережевої організації з питань етики ведення бізнесу Globethics, Міжнародної Асоціації Мультикультурної Освіти, дослідницької Асоціації з питань розвитку подорожі та туризму, он-лайн бібліотеки ERIC; статистичні відомості, збірники офіційних документів (законів, нормативних документів, стратегічних планів розвитку) он-лайн ресурсу TTRA у Канаді, професійних туристських

асоціацій, канадського Міністерства з питань розвитку людських ресурсів та Міністерства туризму, культури та спорту, провінційних канадських міністерств, які займаються проблемами розвитку корінного населення; навчальні плани та програми вищих навчальних закладів туристського спрямування Канади; наукові праці канадських, українських і російських учених з проблем професійної туристської підготовки та полікультурної освіти у Канаді.

Науковий пошук здійснювався у 2009–2013 рр.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше виявлено та схарактеризовано теоретичні, нормативні, змістові та процесуальні аспекти полікультурної складової професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму, а саме:

- охарактеризовано основні принципи (доступності, рівних можливостей, врахування етнічних, расових, вікових, гендерних та соціальних відмінностей) формування полікультурної складової професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму; досліджено важливість полікультурної складової підготовки фахівців для розвитку туристичного бізнесу віддалених регіонів (велика кількість он-лайн курсів та програм професійної підготовки, створення електронних реєстрів вишів, розробка програмного забезпечення мовами корінних народів); на основі аналізу різнорівневих програм професійної туристської підготовки виокремлено особливості цієї підготовки для корінного населення (уникнення помилок авторитарного підходу європейського типу освіти, залучення до програм професійної підготовки старійшин корінних племен, циклічність, природовідповідність);

- виявлено теоретичні підходи до розробки змісту та програм професійної туристської підготовки й охарактеризовано місце та роль полікультурної складової у канадських національних професійних стандартах;

- виокремлено форми (гостьова лекція, проблемна лекція, лекція-дебати, лекція удвох та лекція інтегрованого типу, семінари-дискусії, ситуативні ігри) та методи (частково-пошуковий, дедуктивний, автобіографічний, наочний, проблемної бесіди, рольових та пізнавальних ігор, кейс-вивчення та проблемного викладу) формування полікультурної складової професійної туристської підготовки;

- обґрунтовано напрями використання прогресивних ідей канадського досвіду формування полікультурної складової професійної підготовки фахівців туристської сфери в Україні (розробка допрофесійних програм туристської підготовки та курсів полікультурного спрямування, впровадження наставництва, залучення студентів до життя громад під час проходження практики тощо).

Подальшого розвитку набув зміст поняття “полікультурна професійна підготовка” в контексті канадського досвіду.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані в процесі розробки освітньо-професійних галузевих стандартів для напрямів і спеціальностей підготовки фахівців сфери туризму. Окремі елементи канадського досвіду (запровадження наставництва на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях, створення єдиної трансферної міжвузівської системи, системи допрофесійної підготовки, збільшення кількості професійних навчальних туристських об'єднань тощо) доцільно запровадити в умовах реформування вітчизняної туристської підготовки. Матеріали дисертації можуть бути використані на лекціях і семінарських заняттях з курсів “Менеджмент туризму”, “Вступ до спеціальності”, “Регіональний розвиток туризму”, а також для розробки нових курсів “Основи міжкультурного спілкування”, “Полікультурний менеджмент”, “Особливості регіональної співпраці”, “Типи корпоративних культур”, “Диверситивність робочого місця”, “Створення турпродукту з урахуванням вікових особливостей потенційних клієнтів”.

Результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 640–33/03 від 17.05.2013 р.), Національного університету «Львівська Політехніка» (довідка № 67–01–978 від 29.05.2013 р.), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 823–1–1 від 10.05.2013 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження обговорювались і отримали схвалення на VI Міжнародному науково-практичному симпозиумі “Етнопедagogіка: діалог культур” (Хмельницький – Івано-Франківськ, 2012), VIII Міжнародній заочній науково-практичній конференції “Научная дискуссия: вопросы педагогики и психологии” (Москва, 2012), VI Всеукраїнській науково-практичній заочній конференції “Наука України. Перспективи та потенціал” (Запоріжжя, 2013), IV Всеукраїнській науково-практичній заочній конференції “Актуальні проблеми педагогічної науки” (Миколаїв, 2013) та регіональному науково-практичному семінарі „Тести в системі моніторингу якості освіти” (Тернопіль, 2009).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 11 одноосібних друкованих наукових працях. Серед них: 6 статей у наукових фахових виданнях України та 1 у зарубіжному періодичному виданні, 4 публікації у збірниках матеріалів наукових і науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок, з них основного тексту – 162 сторінки. Список використаних джерел налічує 250 найменувань, з них 198 – англomовні видання. Робота містить 2 таблиці, 1 рисунок та 6 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність. Сформульовано об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. Представлено його теоретико-методологічну основу, наукову новизну, теоретичне і практичне значення, джерельну базу, апробацію результатів, структуру та обсяг.

У першому розділі – **“Засадничі аспекти формування полікультурної складової професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Канаді”** – здійснено аналіз літератури з проблеми дослідження; виявлено різні підходи до визначення полікультурної освіти та подано узагальнене визначення цього терміну, охарактеризовано проблему формування полікультурної складової туристської підготовки й виокремлено основні принципи та структурні особливості канадської вищої туристської освіти.

Філософсько-методологічні основи полікультурної освіти ґрунтуються на критичній педагогіці П. Фрейре, теорії глобальної взаємозалежності Ф. Беталя та М. Маклугана, теорії расової ідентичності В. Кроса та Дж. Гелмса та теорії позитивної взаємодії в групі Г. Олпорта.

Сутність полікультурної підготовки полягає у виявленні відмінностей та урахуванні їх у навчальному процесі, а не в урівнюванні всіх його учасників. Така підготовка, з одного боку, спрямована на формування толерантного сприймання іншості, а з іншого – на накопичення і передачу власного соціального цінного культурного досвіду. Основними завданнями, які передбачає реалізація такої підготовки, є: розвиток культурної і полікультурної компетентностей (формування образу власної культури та вироблення рефлексивного ставлення до культурних явищ); формування цінностей полікультурної спільноти (ціннісного ставлення, вміння і реального досвіду взаємодії із представниками інших культур, обміну цінностями та ідеями, встановлення рівноправних відносин); створення умов для розвитку базових для кожної культури механізмів ідентифікації, трансляції та функціонування; формування глобальної перспективи існування та взаємодії різних культур і стилів.

Полікультурна складова стосується ставлення, знань, вмінь та соціальної і культурної обізнаності, потрібні для роботи у полікультурному середовищі. Її основними компонентами є полікультурні вміння та якості, міжкультурні комунікативні навички, знання про культурні універсалії, відповідні поведінкові ролі та культурний капітал. Ця складова накопичується впродовж навчання та практики. Полікультуралізм охоплює також розуміння власних думок, ставлень та вражень відносно певної культури.

Серед основних факторів, які обумовили появу полікультурної освіти, можна назвати зростання етнічної та расової свідомості людей, міграційні процеси, якісно-кількісні демографічні зміни населення, глобалізацію, розширення міжнародного співробітництва, розвиток науки й техніки та вдосконалення інформаційної сфери.

Проблема згладжування негативних наслідків глобалізації в туризмі стоїть перед міжнародними організаціями, найбільш авторитетною з яких є Всесвітня туристична організація. Не менш важливу роль відіграють туристські організації в кожній окремій державі. У Канаді діють і міжнародні асоціації, й організації, створені для суто внутрішніх потреб галузі. Серед них – Туристська промислова асоціація Канади, Канадська організація подорожей та туризму, Канадська комісія з питань туризму, Емеріт, Комітет з питань туризму Канади. Канаді властива надмірна децентралізація, тому одну з ключових ролей у цій галузі відіграють саме провінційні та територіальні комітети з питань розвитку туризму.

На основі вивчення статутних документів канадських туристських організацій, статистичних даних, наукових досліджень у галузі туризму виявлено їхні основні завдання: розробка стратегічних планів розвитку галузі (важливою складовою якого є професійна підготовка); представлення інтересів галузі на національному рівні, підтримка і великого, і малого та середнього туристичного бізнесу; створення інформаційних баз визначних місць та подій Канади, підтримка позитивного туристичного іміджу країни на міжнародному ринку, участь у розробці програм професійної підготовки та їхньої сертифікації, публікація дослідницьких робіт; вільний доступ до професійних туристських стандартів; створення електронних інформаційних баз вакансій і можливостей кар'єрного росту; співпраця з вишами; розробка автентичних туристських послуг (найбільш культурно відповідними з яких є індивідуальні тури повітрям, морем чи сушею, відвідини мегаполісів, що межують з неосвоєною природою, знаменита кухня канадських місцевостей та зв'язок з канадськими спільнотами).

Практична професійна діяльність туристських фахівців у Канаді характеризується певними особливостями (надання послуг клієнтам, враховуючи їхні етнічні, расові, вікові, гендерні, соціальні та культурні відмінності; співпраця зі спільнотами корінних жителів, освоєння віддалених регіонів, залучення якомога більшої кількості нових працівників через плінність кадрів та брак робочої сили). Щоб якимось заповнити прогалини сектору, професійну підготовку починають ще у школі. Така рання спеціалізація надзвичайно сприяє усвідомленому вибору подальшого напрямку кар'єрного зростання.

Канадська система вищої освіти спирається на три основні принципи полікультурної освіти: доступність, рівні можливості та врахування етнічних, расових, вікових, гендерних та соціальних відмінностей. Детальне вивчення офіційних сайтів Асоціації канадських університетів і коледжів та Асоціації канадських коледжів спільнот виявило, що їхня класична типологія вже давно не охоплює складну структуру канадської вищої освіти. Поява трансферних програм сформувала симбіотичні відносини між коледжами, університетами та програмами допрофесійної підготовки, особливості практичних аспектів підготовки тісніше прив'язали їх до галузі. Зорієнтуватись у професійних програмах допомагають також відділи кар'єрного планування у вишах. Виокремлено

освітньо-кваліфікаційні рівні професійної туристської підготовки в Канаді: магістр, бакалавр, а також дипломи різних типів (післяшкільний підготовчий, звичайний, підвищеної складності, післяступеневий, додаткових вмінь), різноманітні сертифікати (відрізняються рівнем та складністю програм). Саме диверситивні рівні підготовки та принципи доступу до освітніх програм найповніше відображають полікультурну складову канадської туристської освіти.

У другому розділі – **“Особливості формування полікультурної складової професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах Канади”** – досліджено особливості канадських професійних стандартів щодо наявності в них полікультурної складової, вивчено зміст, форми й методи формування полікультурної складової канадської туристської освіти та визначено можливості використання прогресивних ідей канадського досвіду формування полікультурної складової професійної туристської підготовки в Україні.

У канадських стандартах професійної туристської діяльності прописано знання, вміння та навички, необхідні, щоб бути компетентним у цій спеціальності (знання про територію, культуру, етнічні, соціальні та гендерні особливості цільової аудиторії, потенційного туристичного об'єкта та його геополітичного оточення; вміння працювати у диверситивному середовищі, заохочувати командну роботу, передбачати потреби потенційних клієнтів, враховувати їхні індивідуальні відмінності; навички міжкультурного спілкування, розв'язання конфліктів, етичність, дипломатичність). Стандарти, розроблені галузевими професіоналами, представляють колективний професійний досвід фахівців туристичного сектору всієї Канади. На відміну від вітчизняних, канадським стандартам властива вузька спеціалізація, чітка деталізація знань, ціннісних ставлень, умінь та навичок, доступний і зрозумілий виклад. Детальний аналіз змісту канадських стандартів професійної туристської діяльності підтвердив наявність у них полікультурної складової. Вона особливо важлива для реалізації комунікативних навичок, орієнтування в організаційних культурах, розробки культуровідповідних турпродуктів та взаємодії на диверситивному робочому місці.

Визначено, що канадський курикулум професійної туристської підготовки відповідає вимогам процесів модернізації вищої освіти та галузі, для якої готують фахівців. Основними його завданнями є: набуття міжкультурної компетентності, боротьба з расизмом, сексизмом та іншими формами упереджень й утискань у навчальних закладах, використання різних форм і методів оцінювання під час набору, навчання та присвоєння освітньо-кваліфікаційних рівнів, використання культурно чутливих видів пояснень, здобуття навичок соціальних дій і підвищення розуміння глобальної динаміки.

Виділено основні принципи, характерні для змістового компонента системи вищої освіти Канади в цілому і для системи професійної підготовки фахівців сфери туризму зокрема. Це, насамперед, принципи послідовності й наступності у викладенні навчального матеріалу, гнучкості

та варіативності навчальних програм, реалізації міжпредметних зв'язків, застосування теоретичних знань у практичній підготовці студентів, орієнтація на подальшу практичну діяльність майбутніх фахівців та врахування вимог ринку праці.

Окрім традиційних видів професійної підготовки, університети та коледжі Канади проводять курси, семінари, тренінги та практикують наставництво, яке є одним з найефективніших методів посилення зв'язку освіти з галуззю і поділяється на три види – радник факультету, галузеве наставництво і командний проект.

Аналіз структури, змісту, форм і методів канадської туристської підготовки дав змогу виокремити такі їхні полікультурні аспекти: створення пільгових програм вступу для корінного населення та адаптаційних програм для іноземних студентів, залучення членів спільнот до наглядових рад вишів, програми професійного розвитку для викладачів з обов'язковим вивченням основ культур корінних народів, складання індивідуальних планів та підбір стилів навчання для студентів, залучення студентів до життя громади під час проходження практики, культурно відповідний вектор спрямованості державної політики, вивчення культурних універсалій, використання різноманітних культурно чутливих методів оцінювання успішності студентів.

З'ясовано, що основними елементами моделі формування полікультурної складової професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму у вишах Канади є: передумови, мета, принципи та структурні компоненти, які реалізуються в межах професійної підготовки фахівця під час взаємодії суб'єктів освітнього процесу (**рис. 1**).

Домінантними перевагами процесу формування полікультурної професійної підготовки туристських фахівців у вишах Канади є: 1) дотримання принципів послідовності та наступності у програмах та навчальних планах на усіх рівнях професійної освіти фахівців сфери туризму (допрофесійна, різноманітні сертифікаційні та дипломні програми, а також освітньо-кваліфікаційні рівні бакалавра та магістра); 2) використання інтегрованих форм та інтерактивних методів навчання для формування полікультурної компетентності на рівні знань, ціннісних ставлень та вмінь і навичок; 3) застосування особистісно-орієнтованого підходу (розробка індивідуального плану навчання для кожного студента); 4) включення дисциплін вибіркового компонента до навчальних планів, що дає можливість студентам у більшій мірі задовольнити індивідуальні інтереси у навчанні та проявити свої здібності; 5) значна перевага фахово-орієнтованих навчальних дисциплін та їхня полікультурна спрямованість; 6) відведення у навчальних планах великої кількості кредитів та часу для різних типів практики, що дає студентам реальну можливість закріпити свої теоретичні знання на практиці, а також здобути певні вміння і навички; 7) обов'язкова задіяність спільноти у проходженні практики.

Рис.1 Модель формування полікультурної складової туристської професійної підготовки у Канаді

Встановлено, що полікультурна складова присутня на усіх рівнях канадської туристської професійної підготовки і на сучасному етапі повністю відповідає вимогам світових кваліфікаційних стандартів освіти у галузі туристської діяльності. Тому кращі ідеї такого досвіду доцільно використовувати у вітчизняній туристській освіті, зокрема для удосконалення допрофесійної та професійної туристської підготовки (розробка відповідних різнорівневих вузькоспеціалізованих програм та підготовка викладацьких кадрів для їхньої реалізації; впровадження програм перепідготовки для осіб старшого віку (сеньйорів); розробка принципів, змісту, форм і методів професійного навчання, зорієнтованого на формування полікультурної складової; удосконалення та збільшення практичної частини підготовки з максимальним залученням студентів у життя місцевих громад; розробка форм і методів оцінки рівня сформованості полікультурної складової.

Узагальнення результатів дослідження дало змогу сформулювати такі **висновки**:

1. Аналіз сучасних вимог до фахівців туризму дозволив констатувати, що глобалізація, розширення міжнародного співробітництва, якісно-кількісні демографічні зміни та зростання етнічної та расової свідомості зумовлюють необхідність посилення полікультурної складової у туристській підготовці. Її реалізацію найкраще здійснювати через інклюзивний підхід, вона має бути частиною викладання різних дисциплін.

Сучасна модель професійної діяльності, зокрема туристської, розвивається як результат науково-практичного пошуку, в процесі якого аналізується вітчизняний і закордонний досвід. Доцільним є вивчення особливостей організації навчання майбутніх фахівців сфери туризму не лише країн, що вже мають розвинену та всесвітньо визнану систему туристської освіти (наприклад, Швейцарія, США), а й країн, що знаходяться на шляху свого розвитку, як-от Канада.

Канадська система професійної підготовки спирається на три основні принципи полікультурної освіти: доступність (нові освітні гранти, розробка економічних стратегій для заохочення сімей заощаджувати на майбутню вищу освіту дітей, систематизація інформації про професійну підготовку, налагодження системи безперервного навчання, максимальне використання комп'ютерних технологій у малозаселеній провінції Нова Шотландія, розробка комп'ютерних операційних систем мовами корінних жителів на Північно-Західних Територіях), рівні можливості (програми подолання мовного бар'єру для імігрантів, корінного населення та іноземних студентів, урахування культурних відмінностей усіх учасників навчального процесу), врахування етнічних, расових, вікових, гендерних та соціальних відмінностей (подолання негативних стереотипів, підвищення мобільності студентів, створення конкурентоспроможних на міжнародному рівні програм професійної підготовки).

2. Структура, форми і методи туристської підготовки в Канаді враховують такі фактори: велика неоднорідно заселена територія (відповідно, розроблена достатня кількість он-лайн

програм, добре налагоджена система дистанційного навчання, здійснюється федеральна підтримка освітніх програм віддалених територій), децентралізація влади (надано можливість кожній провінції та території створити свою систему професійної підготовки, яка б відповідала саме їхнім територіальним потребам, наприклад, дипломи встановленого у провінції Онтаріо зразка), старіння нації (створено програми підготовки та перепідготовки для осіб старшого віку (сеньйорів) і можливість отримати сертифікати додаткових вмінь), особливі потреби корінного населення (федеральна підтримка освітніх програм для корінного населення, спеціальні умови адаптації до професійної підготовки, залучення старійшин до викладацької діяльності).

Зміст професійної туристської підготовки в Канаді визначається відповідно до системи національних професійних стандартів. Їхніми особливостями є вузькоспеціалізованість і деталізованість. Стандарти базуються на науково обґрунтованих концептуальних підходах, мають випереджальний характер, визнаються на території всієї держави, обов'язкові для розробки програм професійної підготовки будь-якого рівня. Аналіз канадських професійних туристських стандартів дав змогу виокремити такі основні знання, вміння та ціннісні ставлення, для яких важлива полікультурна складова: вміння працювати на диверситивному робочому місці, володіння міжкультурними вербальними та невербальними навичками, обслуговування людей з особливими потребами, визначення цільової аудиторії під час впровадження маркетингового плану, повага до міжкультурних відмінностей, визначення демографічних особливостей та мотиваційних потреб клієнтів, аналіз ринку з точки зору його культурно-демографічних особливостей, вміння зацікавити історико-культурними пам'ятками, визначити вплив потоків туристів на місцеву культуру.

У створенні програм професійної туристської підготовки для корінного населення основну увагу акцентують на: введенні змісту корінної освіти у навчальні програми, взаємодії зі спільнотою, участі в її житті, альтернативних способах спілкування, використанні розповіді як адаптації усної традиції передачі знань, залученні старійшин і запозиченні їхнього способу передачі знань та світобачення.

3. Розглянуті програми професійної туристської підготовки дозволили виокремити основні елементи формування полікультурної складової: розробка окремих курсів (додаткові теми з міжкультурного туризму, менеджмент культурного туризму, вивчення поведінкових типів споживачів туристичних послуг, регіональний підхід, розробка послуг для людей старшого віку, планування послуг для молоді, управління фестивалями та особливими подіями, туризм корінного населення, проблеми спільноти і культури в туризмі); включення додаткових змістових елементів у навчально-виховні плани та освітні програми інших фахових і загальних дисциплін; застосування інноваційних форм і методів навчання. Визначено, що вибір форм і методів, які формують полікультурну складову професійної туристської підготовки, залежить від того, на

формування яких якісних характеристик (знань, ціннісного ставлення чи вмінь і навичок) спрямовані педагогічні зусилля. Для формування знань про полікультурні аспекти туристської діяльності найефективнішими педагогічними методами є пізнавальна гра, дискусія, частково-пошуковий метод та метод проблемного викладу; формами організації навчального процесу є проблемна лекція інтегрованого типу та лекція-дебати. Ціннісне ставлення до особливостей різних культур формують автобіографічним і дедуктивним методами, рольовими іграми та проблемними бесідами. Формуванню полікультурних умінь і навичок сприяють такі форми навчання, як ситуативні ігри та практичні заняття, а найдієвішими методами є методи проблемних ситуацій і кейс-вивчення.

4. На основі аналізу професійної підготовки фахівців сфери туризму у вишах Канади, запропоновано основні шляхи адаптації її позитивного досвіду формування полікультурної складової: 1) розробити зміст курсів полікультурного спрямування та забезпечити його дидактичними посібниками і комп'ютерними програмами; 2) адаптувати канадську наставницьку модель підготовки до потреб вітчизняної турсвіти; 3) організувати на базі вищих навчальних закладів нашої країни розробку та запровадження низки окремих спрощених (без присвоєння ступеня) сертифікаційних та дипломних програм професійного туристського спрямування; 4) інтенсивніше розробляти концепцію окремих спеціалізацій, а також запрошувати до їхньої розробки вітчизняних та закордонних галузевих спеціалістів; 5) активніше запроваджувати новітні для вітчизняної системи вищої освіти форми організації навчальних занять (зокрема, інтегроване лекційно-практичне заняття, лекція удвох, лекція-конференція, проблемні лекції); 6) використовувати у пріоритетному порядку активні та інтерактивні методи навчання (проблемні ситуації, метод кейс-вивчення, пізнавальна гра, автобіографічний метод, метод проблемного викладу); 7) розробити допрофесійні програми підготовки з урахуванням полікультурної складової; 8) ініціювати залучення студентів до життя громади; 9) привести національні стандарти професійної туристської підготовки у відповідність до вимог світових стандартів освіти і професійної підготовки фахівців сфери туризму.

До сфер подальшого наукового пошуку у вивченні проблеми формування полікультурної складової професійної підготовки туристських працівників на прикладі Канади можуть належати: детальне вивчення реалізації полікультурної підготовки на рівні допрофесійної підготовки; дослідження впливу іноземного досвіду на формування полікультурної складової професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму; вивчення полікультурної складової у підготовці туристських працівників за програмами дистанційної освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Жорняк Н. Полікультурна складова професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму як проблема педагогічної науки / Наталія Жорняк // Наукові записки Тернопільського нац. пед. університету ім. В. Гнатюка. Серія : Педагогіка. – Тернопіль : ТНПУ, 2009. – № 2. – С. 58–63.

2. Жорняк Н. Є. Полікультурна компетентність у професійній підготовці / Н. Є. Жорняк // Науковий вісник Волинського нац. університету ім. Лесі Українки. Серія : Педагогічні науки. – Луцьк, 2011. – № 7. – С. 41–46.

3. Жорняк Н. Є. Особливості канадської сфери туризму і туристської освіти / Н. Є. Жорняк // Наукові записки Тернопільського нац. пед. університету ім. В. Гнатюка. Серія : Педагогіка. – Тернопіль : ТНПУ, 2012. – № 3. – С. 173-178.

4. Жорняк Н. Вплив полікультуралізму на формування курикулуму у внз / Наталія Жорняк // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журн. - Львів : Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2012. – № 5. – С. 39–43.

5. Жорняк Н. Специфіка туристської підготовки канадського корінного населення у провінції Британська Колумбія / Н. Жорняк // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2012. – Вип. 13. – С. 100–109.

6. Жорняк Н. Є. Досвід формування полікультурної складової професійної підготовки туристських фахівців Канади та можливості його використання в Україні / Н. Є. Жорняк // Наукові записки Тернопільського нац. пед. університету ім. В. Гнатюка. Серія : Педагогіка. – Тернопіль : ТНПУ, 2013. – № 1. – С. 153-159.

7. Жорняк Н. Е. Принципы формирования содержания программ канадской допрофессиональной туристической подготовки / Н. Е. Жорняк // Вестник Томского гос. пед. университета. – Томск, 2013. – № 7 (135). – С.224 – 227.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Жорняк Н. Є. Полікультурний аспект професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в США і Канаді / Н. Є. Жорняк // Тести в системі моніторингу якості освіти : зб. матеріалів регіонального наук.-практ. семінару (Тернопіль, 2-3 червня 2009р.). – Тернопіль : ТНПУ, 2009. – С. 149–153.

9. Жорняк Н. Е. Принципы формирования программ профессиональной туристической подготовки в высших учебных заведениях Канады / Жорняк Наталья Евгеньевна // Научная дискуссия: вопросы педагогики и психологии: сб. материалов VIII междунар. заочной науч.-практ. конф. Ч. II. (Москва, 24 декабря 2012 г.). – Москва : Изд. “Междунар. центр науки и образ. ”, 2012. – С. 30–36.

10. Жорняк Н. Є. Роль наставництва у професійній підготовці / Жорняк Наталія Євгенівна // Наука України. Перспективи та потенціал : зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. заочної конф., (Запоріжжя, 22–23 лютого 2013 р.) / ВГО “Нова Освіта”. – Запоріжжя : Сору Art, 2013. – С. 140–142.

11. Жорняк Н. Є. Принципи розробки канадських туристських стандартів спеціальності та їхнє використання у професійній педагогіці / Жорняк Наталія Євгенівна // Актуальні проблеми педагогічної науки : зб. матеріалів IV Всеукр. наук. -практ. заочної конф., (Миколаїв, 11–12 березня 2013 р.) / ВГО “Нова Освіта”. – Запоріжжя : Сору Art, 2013. – С. 111 – 112.

АНОТАЦІЇ

Жорняк Н. Є. Формування полікультурної складової професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах Канади. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04. – теорія та методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України, Тернопіль, 2013.

У дисертації досліджено сучасний стан формування полікультурної складової туристської професійної освіти у вищих навчальних закладах Канади. Визначено суть, цілі та пріоритети полікультурної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Канаді. Детально проаналізовано зміст теоретичного та практичного компонентів формування полікультурної складової програм канадської туристської професійної підготовки на різних рівнях, її структуру, описано основні форми організації та методи навчання. Проаналізовано зміст канадських туристських професійних стандартів щодо наявності в них полікультурної складової. Розглянуто стан вітчизняної сфери туристської освіти. Розроблено шляхи адаптації ідей канадського досвіду формування полікультурної складової професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму.

Ключові слова: полікультурна професійна підготовка, канадська система професійної освіти, туристська освіта, професійні туристські стандарти, майбутні фахівці туризму, професійне наставництво, допрофесійна туристська підготовка, зміст, форми та методи формування полікультурної складової.

Жорняк Н. Е. Формирование поликультурной составляющей профессиональной подготовки будущих специалистов сферы туризма в высших учебных заведениях Канады. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04. – Теория и методика профессионального образования. –Тернопольский национальный

педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины, Тернополь, 2013.

В диссертации исследовано современное состояние формирования поликультурной составляющей туристского профессионального образования в высших учебных заведениях Канады. Определена суть, цели и приоритеты поликультурной подготовки будущих специалистов сферы туризма в Канаде. Подробно проанализировано содержание теоретической и практической части формирования поликультурного содержания программ канадской туристической профессиональной подготовки на различных уровнях, ее структуру, описаны основные формы организации и методы обучения. Проанализировано содержание канадских туристических профессиональных стандартов и наличие в них поликультурной составляющей. Рассмотрено состояние отечественной сферы туристического образования. Разработаны пути адаптации идей канадского опыта формирования поликультурной составляющей профессиональной подготовки будущих специалистов сферы туризма.

Ключевые слова: поликультурная профессиональная подготовка, канадская система профессионального образования, туристическое образование, профессиональные туристские стандарты, будущие специалисты отрасли туризма профессиональное наставничество, допрофессиональная туристская подготовка, содержание, формы и методы формирования поликультурной составляющей.

Natalya Zhornyak. Multicultural Component in Canadian Tourism Professional Training. – Manuscript.

Scientific thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in the speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. - Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ministry of education and science of Ukraine, Ternopil, 2013.

The thesis is considered with the current state of the formation of the multicultural component in tourism professional education in higher education institutions of Canada. In the due course of research the analysis of the development of vocational tourism education and the emergence of the need for the formation of its multicultural component was performed.

Among the tasks that involve the implementation of multicultural training, the most important are: the development of cultural and multicultural competences (formation of the image of one's own culture and the development of a reflexive relationship to cultural events), the modeling of values for multicultural community (a coherent view, skills and real experience in dealing with the representatives of other cultures, exchange of values, ideas and the establishment of equal relations), the formation of conditions for development of basic devices of identification, transferring and functioning for each

culture, the creation of the global perspective for the existence and interaction of different cultures and styles.

The content of professional tourism training in Canada is determined in accordance with the system of national professional standards. They provide consistency between programs encourage and promote the credit transfer and industry recognition. Canadian standards are characterized by specialization, clear specification of types of knowledge, skills and attitudes, accessible and understandable presentation. The detailed analysis of ten Canadian occupational tourism standards made it possible to distinguish the following basic types of knowledge, skills and attitudes, in which multicultural component is essential: the ability to work in diversity workplace, ntercultural communication skills (verbal and nonverbal), managerial skills, activities related to the community support relations, solving internal conflicts, serving people with disabilities, identifying the target audience during the implementation of the marketing plan, coordinating human resources, maintenance of motivation, leadership, respect for intercultural differences, identifying demographic characteristics and customer motivation, market analysis in terms of its cultural and demographic characteristics, the ability to interest customers in historical and cultural sights and trace the dynamics that form stereotypes, determine the impact of tourism on the environment and the effect of its pressure on their local culture.

Canadian system of professional education is based on three main principles of multicultural education: access (new educational grants, economic development strategies to encourage families to save for future higher education of their children, systematization of information on training and adjusting the system of lifelong learning, maximizing the use of computer technology in the sparsely populated province of Nova Scotia, the development of computer operating systems in the Aboriginal languages in The Northwest Territories), equal opportunities (programs for overcoming language barrier for immigrants, indigenous and international students, taking into account the cultural differences of all members of the educational process), diversity (coping with negative stereotypes, increasing the mobility of students, creating internationally competitive training programs).

The formation of the multicultural component in Canadian professional tourism education is represented in several ways: development of separate courses (advanced topics in intercultural tourism, cultural tourism management, consumers' behavioral types, the regional approach, the development of services for older people, planning services for young people, the management of festivals and special events, indigenous tourism, community issues and cultural tourism), the inclusion of additional content elements in the educational plans and programs of other special and general subjects, the use of innovative forms and methods of training.

The essence, objectives and priorities of multicultural training of future tourism specialists in Canada were defined. The content of theoretical and practical elements of multicultural component formation in Canadian tourism training programs at various levels and their structure were analysed in

detail. The basic forms of organization and methods of studying were described. The state of the national tourism education was examined. The possible ways to adapt Canadian tourism professional education experience in the national conditions were worked out.

Keywords: multicultural training, the Canadian system of vocational education, tourism education, tourism occupational standards, future tourism specialists, mentoring, pre-professional tourism training, the contents, forms and methods of multicultural component formation.

Підписано до друку 22.08.2013 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 08/13/4-6

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 2б,
Тел. 8 (0352) 40-08-12
8 (0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.